

TİASAD

Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of Turk & Islam World Social Studies

Yıl: 5, Sayı: 17, Haziran 2018, s. 438-449

Ahmet YILDIZTAŞ

MA. International Burch University, a.yildiztas@hotmail.com

Öğretim Üyesi Dr. Ayşe DİNÇ

International Burch University, ayse.dinc@ibu.edu.ba

MEHMET ÂKİF ERSOY’UN ŞAHSİYETİ, SANATI VE ESERLERİ (1873-1936)

Özet

Bu makalede yakın tarihimizin önemli isimlerinden biri olan, milli şairimiz Mehmet Akif Ersoy’un edebi şahsiyeti, sanat anlayışı, özellikle yedi kitaptan oluşan ‘‘Safahat’’ adlı eseri başta olmak üzere bütün manzum ve mensur eserleri hakkında yapılan incelemelere yer verilmiştir. Mehmet Akif, gerek Türk coğrafyasında, gerekse İslam coğrafyasında çok iyi tanınan ve benimsenen bir şahsiyettir. Mehmet Akif, sanatını toplumun emrine vermiş bir şairdir. O’nun sanatının merkezinde insan ve toplum vardır. Yaşadığı devrin sosyal ve siyasî şartları içerisinde toplumun problemleri üzerinde durmuş, toplumun acılarını, sancılarını kendi ruhunda duymuş ve bunları gerek eserlerinde gerekse diğer bütün yazılarında dile getirmiş bir fikir adamıdır. Akif’in eserleri, yazıldığı dönemin siyasi, sosyal ve iktisadî hayatını yansıtmaları bakımından oldukça önemlidir. Bu çalışma bize Akif’i daha yakından tanıma imkanı sağlayacaktır. Bu makale hazırlanırken hem Akif’in kendi eserleri taranmış hem de O’nun hakkında yazılan kitap, dergi, makaleler, doktora ve yüksek lisans tezlerinden istifade edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Akif Ersoy, Sanatı, Edebi Şahsiyeti, Safahat.

MEHMET AKİF ERSOY'S PERSONALITY, ART AND WORKS

(1873-1936)

Abstract

In this article, one of the most important names of our recent history, our national poet Mehmet Akif Ersoy's literary personality, his understanding of art, especially his work called "Safahat", which consists of seven books were examined. Mehmet Akif is a very well-known and well-acquainted figure in the Turkish geography and in the geography of Islam. Mehmet Akif is a poet who has given his art to the public order. There are people and societies in the center of his art. He is an intellectual who has focused on the problems of society within the social and political conditions of his era, has heard the pain and twinge of the society in his own spirit and has voiced these both in his works and in his all writings. Akif's works are very important in reflecting the political, social and economic life of the period he wrote. This study will allow us to get to know Akif more closely. While preparing this article, both Akif's own works were scanned and books, magazines, articles, doctoral and master theses written about him were utilised.

Keywords: Mehmet Akif Ersoy, Art, Poetry, Literary Personality, Safahat.

GİRİŞ

Mehmet Akif Ersoy, Türk Edebiyatı'nın üzerinde durulması gereken en seçkin şahsiyetlerinden biridir. Akif, Türk Edebiyatı'na gerek manzum gerekse mensur olarak çok eser kazandırmıştır. Akif, yaşadığı dönemin sosyal ve siyasî şartlarına bakıldığında Türk Edebiyatı'na yeni bir soluk kazandırmıştır. Akif'in dünya görüşü ne kadar iyi tespit edilirse, onun edebi şahsiyeti de o derece iyi anlaşılacaktır. Akif, milletin buhranlı bir dönem geçirdiğinin farkında olduğundan, yazmış olduğu tüm şiir ve yazılarında milletin kurtuluşuna vesile olacak, millete ümit pompalayacak konular üzerine yoğunlaşmıştır. Akif'te edebiyatın merkezinde "Kur'an ve hayat" kavramı bulunmaktadır. Akif'in bu yönünü Nurettin Topçu şöyle dile getirir: "*Akif'in aşk ve ilham perisi ona Kur'an'dan gelmiştir. Onun ruhundaki feryatlara Kur'an karışmıştır.*" (Topçu, 1998: 23).

Akif'e, göre edebiyatın topluma hizmet etmesi ve toplumda bir boşluğu doldurması gerekmektedir. Bu nedenle "*sanat, sanat içindir*" anlayışı O'na göre yanlış bir anlayıştır. Sanat ancak toplum için olursa bir değer kazanır; yoksa topluma bir "fayda" sağlamayan sanat sanat sayılmaz. Akif'in bu düşüncelerinden hareketle "*sanat, toplum içindir*" düşüncesine sahip olduğunu söyleyebiliriz. Bu hususta Sebîlü'r-Reşad'da yayımlanmış olduğu "Edebiyat" başlıklı makalesinde şunları söylemiştir: "*Şiir için, edebiyat için "süs", "çerez" diyenler var. Karnı tok, sırtı pek milletlere göre bu söz belki doğrudur. Lâkin bizim gibi aç, çıplak milletlere süsten, çerezden evvel giyecek, yiyecek lâzım. Onun için ne kadar süslü, ne kadar tatlı olursa olsun, libas hizmetini, gıda vazifesini görmeyen edebiyat bize hiçbir şey söylemez. Hele "sanat sanat içindir. Sanatta gâye yine sanattır. Edebiyatta edebiyattan başka bir gâye aramak sanatı takyîd etmektir*" gibi yüksek nazariyeler bizim idrakimizin pek fevkindedir. Zaten bu türlü nazariyeler,

TİDSAD

ahlaksızlığa felsefe şekli veren; edebiyat namına milletin namusuna, hayatına, mevcudiyetine yürüyen bir takım hazelenin eser diye ortaya koydukları bahnamelere revaç verilmek için ileri sürülüyor.” (Ersoy, 1910: 9-10).

Akif, her şeyde olduğu gibi edebiyatta da batıyı üstünkörü taklit etmenin doğru olmadığını ifade eder ve bu tür edebiyatı sahtekârlığa benzetir. Akif, batının edebiyatından istifade etmeye karşı değildir. Akif'e göre, batının faydalı, güzel olan değerlerinden istifade edilmeli ancak temelde beslenilecek kaynak yerli yani milli olmalıdır. Akif, bu konuda şunları dile getirmektedir:

“Sebîlü'r-Reşad'da görülecek eserler kaba olacak, saba olacak; lâkin yerli malı olacak. Hiçbir tarafında başka memleket mahsulü olduğunu gösterir damgası bulunmayacak. Bir de az çok bir fayda temin edecek. Şayet ahlâkî içtimai hiçbir fayda temin etmezse, zararı bari olmayacaktır ki, bir nazara göre bu da fayda demektir.” (Ersoy, 1910: 9-10).

Mehmet Akif, bir sanat eserinin millî ve soylu olması gerektiğini “Safahatta” da şöyle ifade eder:

“ - O başka... Sorsalar üslûb için “şudur” denemez.

Asâlet olmalı san'atta evvelâ... Bu “melez”!

Hayır, melez de değil... Belki birçok üslûbun

Halîta hâli ki, tahlîle kalkışılrsa: Uzun!

Necîb eser arıyorsan: Sebîle bak, işte...

Taşıp taşıp dökülürken o şi'r-i berceste,

Safâ-yı fitratı şâhid ki: Tertemiz aslı;

Damarlarında yüzen kan da, can da Osmanlı! ” (Düzdağ, 1991: 216).

2. Sanatı

Akif, için edebiyatta asıl olan sade yazmaktır. Sadelik Akif'in hayatının tüm yönlerinde görülen en belirgin özelliğidir (Yetiş, 1992: 76-77). Yaşantısında olduğu gibi şiirde de diğer yazılarında da sadeliğe önem vermiştir. Akif, edebiyatı ayrıntıya boğmanın doğru olmadığını görüşündedir. Akif, bunu şöyle dile getirir: *“Sade yazmak bizim için asıldır. Ne zaman bu asıldan ayrı düşmüşsek, mutlaka muztar kalmışızdır. Yalnız sadelikte ‘cennet’i beğenmeyip ‘uçmak’, ‘cehennem’i bırakıp ‘tamu’ diyecek kadar ileri gidecek değiliz.”*

(Ersoy'un Makaleleri, 1990: 144).

Bir şair olarak Akif nazım şekilleri konusunda herhangi bir hassasiyeti yoktur. Genellikle klasik olmayan nazım şekillerini kullanmıştır. Mesnevî dizilişi ve kıt'alar Safahat'ta en çok kullanılan nazım şekilleridir (Kabaklı, 2003: 95). Akif'in şiirleri manzum kafiye, diyaloga bağlı şiir yönünden Türk şiirinin, Servet-i Fünûn ile aldığı şeklin gelişerek devamı mahiyetindedir (Yetiş, 1992: 180). Akif, herhangi bir şekle bağlı kalmamıştır. Manzum hikâye şeklinde kaleme alınan şiirleri bunu en güzel şekilde gösterir. Akif'in şiirlerine baktığımızda ilk dönemdeki şiirleri ile son dönemdeki şiirleri arasında mahiyet ve şekil itibarıyla, çok fark yoktur. Bu durum Akif'in sanatını anlama adına önemli bir göstergedir. Akif şiirlerini aruz vezni ile yazmıştır. Akif'in şiirleri, şekil yönüyle Tevfik Fikret ve Ali Ekrem'in şiirleriyle benzer özelliklere sahiptir. O, aruzu şiirlerinde en iyi şekilde kullanan şairlerdendir. Onun vezne ve kafiye çok fazla olmasa da önem verdiğini söyleyebiliriz. Şiirlerinde kıt'a, mesnevî-düz kafiye nazım şeklini kullandığını söylemek mümkündür. Muhteva yönünden şiirlerinde dinî ve içtimai özellik arz eden temalara yer vermiştir. Onun şiirlerinin büyük bir kısmı dinî içerikli şiirlerdir. O eserlerinin tamamında yaşadığı topluma ayna tutmuştur. Bir yandan toplumun aksayan yönlerini ortaya koyarken; diğer taraftan da bu hususta topluma yol göstermiştir. Makalelerinde olsun şiirlerinde olsun, o heyecan ve aksiyona önemli ölçüde yer vermiştir (Yetiş, 1992: 188)

Mehmet Akif Ersoy, Türkiye'de hakkında en çok araştırma yapılan, makale ve kitap yazılan şairlerdendir. Akif'in şairliği hakkında Orhan Okay şöyle demektedir: "*Akif için şair değil, sadece bir nâzımdır, manzum hikâye yazarıdır, diyenler olmuştur. Gerçekten Akif'in nazmı güçlüydü. Yani aruz veznini kullanmaktaki rahatlığı, kafiye ustalığı, Türkçeye ifadenin her şekil ve her sınıf insanın diliyle hâkimiyeti, kısaca şiir tekniği dediğimiz şey, ona devrinde âdetâ başa çıkılması mümkün olmayan bir üstünlük vermişti. Hiç şüphesiz şiir bu tekniğin dışında ve üzerinde başka bir sanattır. Akif'te de, zaman zaman, fikrin hâkim olduğu alelâde diyebileceğimiz mısraların sayısı çoktur. Ancak o, sosyal ve ahlâkî temalı şiirlerinde nasıl realizmin zirvesine çıkmışsa, gerek içtimai-mistik, gerekse dinî mistik şiirlerinde de usta bir şair olduğunu göstermiştir.*" (Orhan Okay-Şerif Aktaş, 1990: 351)

Mehmet Akif, Servet-i Fünûncularla aynı dönemde yaşamasına rağmen onlardan farklı bir sanat anlayışına sahiptir. Bunun en önemli sebebi Akif'in yetiştiği aile, aldığı eğitim ve yaşadığı çevresidir. Akif'e göre Servet-i Fünûncuların Batıya göstermiş oldukları ilgi ve alaka aşırıydı. Kenan Akyüz, Mehmet Akif'i "Servet-i Fünûn Edebiyatı Dışındaki Edebiyat" başlığı altında, Batılılaşmaya karşı olmayanlar ve edebiyat anlayışı bakımından sosyal fayda prensiplerine önem verenler grubuna dâhil eder. Akyüz'e göre bu gruba dâhil olan sanatkarlar, ortak bir edebiyat anlayışına sahip olmakla beraber bağlandıkları ideolojiler bakımından birbirlerinden ayrılırlar (Akyüz, 1982: 121).

Nihad Sami Banarlı, "*Yirminci asırda şiirleri ve manzum hikâyeleriyle İslâmî Türk milliyetçiliğini temsil eden*" bir sanatkar olarak adlandırdığı Mehmet Akif'i "XIX. Asır Türk Edebiyatının Müstakil Sanatkarları" başlığı altında tanıtır (Banarlı, 2004: 1151).

Bilge Ercilasun, Mehmet Akif'i döneminin müstakil isimlerinden biri olarak göstermekte ve onun millî edebiyat akımının prensiplerine uygun eserler verdiğini belirtmektedir: "*Devrin müstakil isimlerinden biri de Mehmet Akif'tir. Akif, siyasi bakımdan İslamcı olmasına, hatta Türkçülüğün İslam birliğine zarar vereceğine inanmasına rağmen, duyguları bakımından halkçı*

TİDSAD

ve milliyetçidir. Eserleri de Millî Edebiyat akımının prensipleri doğrultusundadır. Safahat'ta manzum hikâye, didaktik, lirik ve epik şiir türlerinin en mükemmel örneklerini vermiş, Çanakkale Şehitleri'nde Çanakkale Muharebelerinin destanını yazmıştır." (Ercilasun, 1995: 42).

Akif için edebiyat ile edep, ahlak arasında sıkı bir bağ vardır. O, "Edebiyat" başlıklı makalesinde *Sebilü'r-Reşad* dergisinde yayınlanacak eserlerin "en namuslu ailelerde okunabilmek üzere yazıldığını" belirtir: "Yazılarımız en namuslu aileler arasında okunabilmek üzere yazılıyor. Zaten bizi içtihadımıza göre edepsizlik başladığı noktada edebiyat biter." (Ersoy'un Makaleleri, 1990: 143-144).

Mehmet Akif'in şiirlerinin konusu genel olarak toplum ve toplumu ilgilendiren meselelerdir. Kâzım Yetiş'e göre Türk edebiyatında Akif kadar şiirleri ile cemiyete ayna tutabilmiş bir şair yoktur (Yetiş, 1992: 1). Bunda O'nun yaşadığı dönemdeki siyasi olayların etkisi büyüktür. Mehmet Akif'in edebî eserler verdiği dönemde Osmanlı İmparatorluğu bir çöküş süreci yaşamaktaydı. Halk ciddi ekonomik sıkıntılar içerisindeydi. Başta İngiltere, Rusya olmak üzere Batı dünyası, Osmanlı İmparatorluğu'nu işgal etmeye hazırlanıyordu. Böylesine sıkıntılı ve zor bir dönemde fikrî ve edebî faaliyetleriyle millete hizmet eden Mehmet Akif, sosyal sorumluluğun bilincinde olduğunu göstermiştir. O, şiirlerinde sosyal meselelere ağırlık vermiş, şiirini toplumu uyarma ve aydınlatma aracı olarak kullanmıştır.

Mehmet Akif, yazılan şiirlerin edebi olduğu kadar gerçeği de yansıtmayı gerektiğini savunur. Bu bakımdan Akif'e realist bir şairdir de diyebiliriz. Akif'in *Safahat*'ında anlatılan manzum hikâyelerinin büyük bir kısmı kendi hayatından aldığı ve gözlemlediği olaylardır. Mehmet Akif, gördüğünü yazan bir şairdir. Akif, *Safahat*'ta bunu şu satırlarla dile getirir:

"Hayır, hayal ile yoktur benim alışverişim,

İnan ki: her ne demişsem görüp de söylemişim." (Düzdağ, 1991: 312)

Mehmet Akif'e göre bir edebî eserde bulunması gerekli prensipler şunlardır:

1. Edebî eser sosyal bir fayda sağlamalıdır. Edebî eser, topluma aksak yönlerini göstermeli, onu uyarmalıdır. Toplumu ahlaki yönden yükseltmelidir. Edebiyat ile onun kökü edep arasında sıkı bir bağ vardır. Edepsizliğin başladığı yerde edebiyat biter. Edebî eser, topluma fayda sağlamasa da hiç olmazsa zarar vermemelidir.
2. Edebî eser mahallî, millî olmalıdır. Edebî eser mensubu olduğu milletin hayatını anlatmalıdır. Batı edebiyatının yöntem ve tekniklerinden yararlanmalı ama içeriği mahallî, millî olmalıdır. Edebî eser işlenmemiş, kaba olabilir fakat mutlaka yerli malı olmalıdır. Edebî eser millî ve soy-lu olmalıdır. O, kendisini doğuran toprağın, vatanın değerlerini taşımalıdır. Aslını korumalı; melez olmamalıdır. Bir sözle kendine özgü üslubunu korumalıdır.
3. Edebî eser gerçekleri yansıtmalıdır. Şair ve yazar gördüğünü yazmalıdır. Edebî eserdeki tas-vir gerçeğe ve tabiata uygun olmalıdır.

3. M. Akif'in Eserleri

3.1. Mensur Eserleri

3.1.1. Tefsirleri

Akif'in tefsir yazılarının tamamı elli yedi tanedir. Bunların on sekizi manzum olarak Safahat'ta yayınlanmıştır; diğerleri ise Sebîlü'r -Reşad'ın çeşitli sayılarında yayınlamıştır. Akif, yazdığı bu tefsirlerde birkaç ayet ve hadisi mevzu alarak, memleketin ve halkın o günkü meselelerine değinmiş ve halka yol göstermeye çalışmıştır. Akif Mısır'da kaldığı süre zarfında hep Kur'an-ı Kerim'le meşgul olmuş ve meal çalışmalarına ağırlık vermiştir. Akif'in bu çalışmaları yaşadığı dönemden kaynaklı bazı endişeler ve bazı olaylar nedeniyle elimize ulaşmadan O'nun vasiyeti üzerine yakılmıştır. Akif'in ayrıca Muhammed Abduh'tan yapmış olduğu uzunca bir "Asr suresi tefsiri" de vardır.

3.1.2. Vaazları ve Hutbeleri

Akif'in ilk vaazı İttihat Terakki Heyet-i İlmiyesi azası iken Şehzadebaşı Kulübü'nde yapmış olduğu konuşmadır. Bu konuşma daha sonra "Mevâiz-i Diniye" kitabında yayınlanmıştır. Akif'in Balkan Harbinde İstanbul'da Beyazıt, Fatih ve Süleymaniye Camileri'nde yaptığı vaazlar da vardır. Bunlar Sırat-ı Müstakim'de yayınlanmıştır. Ayrıca Balıkesir Zağnos Paşa Camisi'nde, Kastamonu Nasrullah Camisi'nde ve yine Kastamonu'nun kazalarında verdiği vaazları da vardır. Bu vaazlar da Sebîlü'r-Reşad'ın Kastamonu'da yayınlanan nüshalarında neşredilmiştir. Akif'in vaazları çok rağbet görmüş, Sebîlü'r-Reşad'ın bu nüshası birkaç defa yayınlanmıştır. Akif'in vaazları ayrıca askerlere de dağıtılmıştır. Bu vaazlar milli mücadelede askerlere aşk ve şevk vermesi açısından son derece önemlidir.

3.1.3. Mektupları

Akif'in Mahir İz'e yazdığı mektuplar Kubbealtı Akademi Mecmuasında yayınlanmıştır. Elli kadar mektubu ve bazı mektup parçaları yayınlanmış bulunan Akif'in, dağınık halde, bazı kimselerin elinde birkaç yüz mektubunun bulunduğu ifade edilmektedir.

3.1.4. Makaleleri

Akif'in çeşitli cemiyet, edebiyat ve fikir konuları üzerine kaleme alınmış elli yazısından ibarettir. Akif'in düşünceleri, bilgisi, kültürü ve irfanı, çok samimi bir dille kaleme aldığı bu yazılarında da görülecektir.

3.1.5. Tercümeleri

Akif'in, Ferid Vecdi'den "Müslüman Kadın", "Müslümanlıkta Medeniyet", Muhammed Abduh'tan "Müslümanlıkta Esaslar" ile Azm-zade Refik'in "Medeniyet-i İslamiyye Tarihi'nin Hataları", Abdülaziz Caviş'in "Kavmiyet ve Din", "Esrar-ı Kur'an", "Anglikan Kilisesine Cevap" gibi pek çok eseri tercüme etmiştir. Akif'in ayrıca Şeyh Şibli En-Nu'mani'den, Said Halim Paşa'dan da tercümeleri vardır. Bu tercümeler Sebîlü'r-Reşad'da, Sırat-ı Müstakim'de ve Resmi

Gazetede yayınlanmıştır. Akif, bazı tercümelerinde Sâdi mahlasını kullanmıştır. Akif'in kitap olarak basılmış olan tercümeleri şunlardır: Müslüman Kadın, Hanoto'nun Hücumuna Karşı Şeyh Muhammed Abduh'un İslam'ı Müdafaası, İslamlaşmak, Anglikan Kilisesine Cevap, İçkinin Hayatı Beşerde Açtığı Rahneler.

3.2. M. Akif'in Manzum Eserleri

3.2.1. Safahat:

Safahat, Akif şiiirlerini topladığı, yedi kitaptan oluşan külliyyatın genel adıdır. *Safahat*, Türkiye'de en çok basılan şiiir kitabıdır (Tural, 2003: 172). *Safahat*'taki kitaplar sırasıyla şöyledir: 1. Safahat; 2. Süleymâniye Kürsüsünde; 3. Hakkın Sesleri; 4. Fâtih Kürsüsünde; 5. Hâtıralar; 6. Âsım; 7. Gölgeleler.

M. Ertuğrul Düzdağ adı geçen külliyyata verilen “*Safahat*” ismini şu şekilde açıklamaktadır:

“‘*Safahat*’, ‘*safhalar*’, ‘*devreler, dönemler*’ ve biraz geniş bir manalandırma ile ‘*görünüşler*’, ‘*manzaralar*’ demektir. Bu kelime, önce, birinci *Safahat*’ta bulunan yirmi iki manzume-ye, dergideki neşirleri sırasında genel başlık olan ‘*Safahat-ı Hayattan*’ terkinbinde kullanılmıştı. Fâtih Cami’i, Hasta, Küfe... gibi hayattan manzaraları ihtiva eden bu manzumelerin bulundukları ilk cilde ‘*Safahat*’ adının verilmesinin sebebi bundandır (Düzdağ, 1991: LXIV-LXV).

Manzum hikâye ve lirik şiiirlerden oluşan *Safahat*’ın hangi edebî türü temsil ettiğı konusunda farklı görüşler mevcuttur. Mehmet Kaplan, *Safahat*’ı manzum bir romana benzetir:

“*Safahat*, âdeta, muayyen bir nokta-i nazardan tasvir edilen bir manzum romana benzer: Sokak, ev, kulübe, saray, meyhane, cami, köy, şehir, fakir, zengin, dindar, dinsiz, cılız, pehlivan, korkak, kahraman, halk, yüksek tabaka, münevver, cahil, yerli, yabancı, Avrupa, Asya, ticaret, siyaset, harp, sulh, şehircilik, köycülük, mazi, hâlihazır, hayâl, hakikat, hemen hemen her şey Akif’in duyuş ve görüş sahnesine girer. Ve o bunları yalnız şiiirin değil, edebiyatın bütün ifade vasıtalarıyla anlatır: Tasvirler yapar, portreler çizer, hikâyeler söyler,

fıkralar anlatır, konuşmalara başvurur, vaaz verir. Komik, trajik, öğretici, hamasi, lirik, hakîmâne her edayı, her tonu kullanır. Bu suretle Akif, şiiirin hududunu nesir kadar, edebiyat kadar genişletir; hattâ edebiyatı da aşar, onu hayatın ta kendisi yapar.” (Kaplan, 2000: 174).

İnci Engi’nün ise *Safahat*’ın roman özelliğı taşıyan bir eser olduğı görüşündedir:

“*Safahat*, baştan sona realist bir roman sahnelerini ihtiva eden, yer yer lirik ve yer yer epik boyuta ulaşan bir kitaptır.” (Engin, 2006: 602)

Safahat’ta, Mehmet Akif’in çeşitli zamanlarda kaleme aldığı şiiirler bir araya getirilmiştir. *Safahat*’ın kitap hâlindeki ilk baskısından bu yana genel okuyucu kitlesine ve öğrencilere hitap eden baskıları yapılmıştır. Akademik baskısı, ilk defa M. Ertuğrul Düzdağ tarafından hazırlanmıştır. *Safahat*’ın oluşmasında Yeni Camii, Süleymaniye ve Fatih Camii gibi mabetler,

yaşadığı dönemin sıkıntıları ve özellikle de Kur'an musikisi çok etkili olmuştur. Bu doneleri dikkate almazsak Akif'in şiirini ve şiirinin kaynağını bulamayız. *Safahat*, yedi ayrı kitaptan oluşan bir eserdir. Bu yedi ayrı kitabı birleştiren unsur, hepsine ortak olan ve manzum hikâyelerde aksiyonu sağlayan çatışmadır.

"Safahat, görünüşte yedi ayrı kitaptan oluşmaktadır. Ama o, bir bütündür. Bu esere bütünlük kazandıran ise bizi biz kılan, ciddi anlamda imandan beslenen idealizmin terbiyesinde oluşmuş değerler ile, çözülüşün girdabında yaşanan hayat karmaşasının karşı karşıya gelmesi, daha yerinde bir ifadeyle çatışmasıdır. Safahat'taki her manzume hatta uzun manzumelerde kendi içinde bir bütünlük manzarası arz eden her parça bu çatışmanın bir yönünü ifade eder." (Aktaş, 2001: XXIII-XXIV).

3.2.1.1. Birinci Kitap: Safahat

Safahat'ın birinci kitabı, 1911 yılının Nisan ayında yayımlanır. Bu kitap, Mehmet Akif'in 1908-1911 yılları arasında *Sırat-ı Müstakim* dergisinde yayımlanan kırk dört şiirinden oluşur (Düzdağ, 1991: LXIV). Bu şiirlerin bir kısmında bazı hikayeler manzum olarak anlatılır. Akif, Hasta, Küfe, Hasır, Geçinme Belâsı, Meyhane, Mezarlık, Bayram, Selma, Merhum İbrahim Bey, Seyfî Baba ve Mahalle Kahvesi, Bebek yahut Hakkı Karar gibi manzum olarak anlatılan hikayelerle hem o günkü toplumun durumu ortaya koymuş hem topluma yol göstermeye çalışmıştır. Tansel, bu manzum hikâyeleri sosyal (Küfe, Meyhane, Mahalle Kahvesi, Hasır, Kör Neyzen, İstibdat, Hürriyet, Ahiret Yolu, Ressam Hakkı), tarihî (Kocakarı ile Ömer, Dirvas) ve konusunu şairin kendi hayatından aldıkları (Fâtih Cami'i, Hasta, Bebek –yahut- Hakk-ı Karar, Seyfî Baba, Köse İmam) şeklinde tasnif etmiştir (Tansel, 1973: 29-46). Adı geçen bu manzum hikayelerde fakirlik, hastalık, eğitim, çalışma, din, aile, iyilik, ümit, cahillik ve geçim sıkıntısı gibi sosyal meseleler ele alınırken *Kocakarı ile Ömer* ve *Dirvas* adlı tarihî hikâyelerde de sosyal adaletsizlik teması üzerinde durulur.

3.2.1.2. İkinci Kitap : Süleymaniye Kürsüsünden

Safahat'ın ikinci kitabı *Süleymaniye Kürsüsünde* adıyla, 1912 yılında yayımlanır. *Süleymaniye Kürsüsünde*, "halkı irşad için verilen bir va'z tarzında düzenlenmiştir (Tansel, 1973: 58). Burada Süleymaniye Camii'nde vaaz veren bir kişinin Türk ve İslam dünyası ile ilgili gözlemleri anlatılır. Vaaz veren kişi, gerçek bir şahsiyetten hareketle oluşturulmuş itibarî bir kahramandır (Aktaş, 2001: XXIV).

Bu kitap, tek bir şiir ve bin iki beyitten oluşur. Akif'in İslam dünyası, Müslümanlar ve İslam ideali konusundaki düşüncelerini yansıtır. Akif, bu kitapta memleketin düştüğü hali arkadaşının dilinden gözler önüne serdikten sonra bu halin sebeplerini ve kurtulma çarelerini de anlatır. Akif'e göre İslam cemiyetlerinin çöküşü, İslam'ın aslî kaynaklarından uzaklaştırılmasının doğal bir sonucudur. Akif, bu eserini İslam Birliği'nin siyasi esasını teşkil eden, Batı medeniyetine karşı, İslam ülkelerinin birleştirilmesi fikrini yaymak amacıyla yazmıştır. Akif, bu kitabını Fatih hocaya (Gökmen) ithaf etmiştir.

3.2.1.3. Üçüncü Kitap : Hakk'ın Sesleri

Safahat'ın üçüncü kitabı, *Hakkın Sesleri* ismiyle 1913 yılında yayımlanır. Bu kitap, sekiz ayet ve bir hadisin manzum yorumu ile “Hazin Bir Mevlid Gecesi” adlı bir şiirden oluşur. Akif, bu manzumelerde, içinde yaşadığı toplumun sosyal hayatındaki aksaklıkları üzerinde durmakta ve bunların sebeplerini göstermektedir. Akif, ayrıca bu kitapta insanları tembellikten uzaklaşıp çalışmaya, yanlış yorumlanan dinî meselelerin doğrusunu öğrenip hayatlarını ona göre düzenlemeye davet etmektedir. Bu eserde yine teessürden, ıstırap ve isyan halinden dolayı Kur'an'a sarılmış bir Akif'i görmekteyiz.

3.2.1.4. Dördüncü Kitap : Fatih Kürsüsünde

Safahat'ın dördüncü kitabı, *Fâtih Kürsüsünde* adıyla 1913-1914 tarihleri arasında Sebîlür-Reşâd dergisinde, 1914'de ise kitap olarak yayımlanmıştır. Bu kitap da bin altı yüz doksan iki mısralık tek şiirden oluşur. Şiirde, iki bölümden oluşur: Birinci bölümde Fatih yolunda olan iki arkadaşın cemiyet ve kültür meseleleri, İslam'da çalışmanın önemi, kader-irade konuları üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde ise; İslam dünyasının perişanlığının tembellik ve cehaletten kaynaklandığı, kurtuluşun ise çalışmaya bağlı olduğu dile getirilmiştir. Akif, kitapta ayrıca kâinattaki düzen ve intizamdan bahsederek insanların da bu düzen ve intizama uyması gerektiğini hatırlatır. Kâinat kitabının kanunlarına uyan batının durumu gözler önüne serilir. Bunun yanında doğunun da miskinlik ve tembellik yüzünden düşmüş olduğu içler acısı hali anlatılır.

3.2.1.5. Beşinci Kitap : Hatıralar

Safahat'ın beşinci kitabı, *Hâtıralar* adıyla 1917'de yayımlanmıştır. Dört ayet, iki hadis yorumu ile *Uyan, El-Uksur'da, Berlin Hâtıraları* ve *Necid Çöllerinden Medine'ye* adlı manzumeler olmak üzere toplam on eserden oluşur. Akif'in 1914-1915 yılları arasında Medine, Mısır ve Berlin'e yaptığı seyahatleri ve buralarda yaşamış olduğu hatıralar bu kitabın oluşmasına zemin hazırlamıştır. Akif, bu manzumelerde Doğu ile Batı'yı karşılaştırır, içinde yaşadığı toplumun maddi ve manevi açıdan gelişmesi için çözüm yolları teklif eder. Akif'in teklif ettiği çözüm yolları, *Safahat*'ın bütününe yayılmış çalışma, eğitim, hayatı “mahiyet-i milliye”den hareketle yeniden düzenlemek, medeniyete ulaşma yolunda millî değerlerden uzaklaşmamak ve medeniyetin sadece topluma gerekli olan değerlerini almaktır.

Akif'in, Balkan ve I. Dünya Savaşı'nın getirdiği problemleri konu aldığı kitabının son şiiri olan “Necid Çöllerinden Medine'ye” mısraları da O'nun en güzel mısralarındandır. Akif'in Çöl yolculuğu boyunca yaşadığı duygularını, Hz. Muhammed'in huzuruna gelince O'na olan sevgi ve hasretini ve kıldığı namazın ardından ettiği duayı bu şiirinde görmekteyiz.

Akif, “Berlin Hatıralarında” kendi zihninde, matemli Alman anasıyla, hayalen konuşmuş, İslâm dünyasının şimdiye kadar batılılardan çektiklerini anlatır. Alman toplumunun yükselişinin sebebini birlik olmalarında gören Akif, burada ruh ile maddenin, din ile dünyanın elele yürüyebileceğini anlatır.

3.2.1.6. Altıncı Kitap: Âsım

Safahat'ın altıncı kitabı, *Asım* adıyla 1924 yılında yayımlanmıştır. Hocazâde ile Köse İmam arasında geçen konuşmaların yer aldığı kitapta, toplumdaki olumsuzluklara yönetimdeki sıkıntılara değinilmiştir. Hocazâde ile iki meseleyi konuşmak için onun evine gelen Köse İmam, anlattığı olaylar, fıkralar, hikâyeler ve hatıralarla o dönemdeki toplumun yapısını ortaya koyar. Köse İmam'a göre toplumda ahlak çökmeye yüz tutmuş, aile hayatı ise çözülmektedir. Yöneticiler de memleketi iyi yönetememektedirler. Halk ise yöneticilerin her dediğine aynen uymaktadır. Köylüler, maddi sıkıntı içindedirler. Savaş, büyük yıkım ve kayıplara yol açmıştır. Aydınların halka, halkın aydınlara bakışı olumsuzdur. Halka yol gösterecek bir lider yoktur.

Köse İmam, mevcut durumu tenkit ederken milletin ve memleketinin geleceği konusunda da çok endişelidir. O, geleceği bir karanlık olarak görür. Anlattığı "Kır Ağası" fıkrası ile gelecek konusunda ümitsiz olduğunu ifade eder. Hocazâde'ye oğlu *Asım*'ı problemleri kaba kuvvet kullanarak çözme eğiliminden bahsederek şikâyet eder. Hocazâde ise, *Asım*'ı farklı tanımaktadır. Onun gözünde Âsım ve nesli, çok zor şartlara rağmen vatani düşmana karşı müdafa etmiş; memleketin geleceği olan bir nesildir. *Asım*, Akif'in hayalinde, idealinde özlemişi duyduğu bir nesli ve o neslin özelliklerini anlatmaktadır.

Bu kitabın yaklaşık yarısı Sebilü'r-Reşad'ın çeşitli sayılarında yayınlanmıştır. Bu kitapta özellikle Akif'in Çanakkale Şehitleri için yazdığı şiir dikkat çekicidir. Bu kitabı Akif, Fuat Şemsi'ye ithaf etmiştir.

3.2.1.7. Yedinci Kitap : Gölgeleler

Safahat'ın yedinci kitabı, *Gölgeleler* adıyla 1933 yılında eski harflerle Kahire'de basılmıştır. Kırk bir şiirden meydana gelir. Bu kitapta olan şiirlerin bir kısmı daha önce yazılmıştır. *Gölgeleler*, *Safahat*'ın diğer kitaplarından farklıdır. Buradaki bazı şiirler, Akif'in gerçekleştirilemeyen idealinin verdiği derin bir üzüntü ile vatandan uzak gurbet ve hasret hisleriyle yazılmıştır. Akif'in bu kitabında toplumsal hikayelere hemen hiç rastlanmaz. Akif, gönlünün şahsi, derin ve mahrem duygularını açığa vurmuştur. (Düzdağ, 2004: 168-169).

Kitaptaki yer alan son şiir olan "Sanatkâr" adlı manzume, Akif'in bütün *Safahat*'ı boyunca göstermediği şahsiyetinin en mühim tarafı olan sanatkâr ruhunu ortaya koyar. Tüm yaşadığı hayal kırıklıklarını, acılar içinde geçen ömrünü ve İslam dünyasının hiç de hak etmediği içler acısı halini oldukça etkili bir dille burada mısralara döker (DİA, 2003: 437- Düzdağ, 1987: 25-28).

3.2.2. Safahat Dışında Kalan Şiirleri

Baytar mektebinde okuduğu dönemde yazdığı ve dergilerde yayınladığı şiirleridir. Bu şiirler, Mehmet Akif'in olgunluk devresinden önce yazdığı şiirler olup Baytar Mektebi'ne devam ederken zamanın dergilerine gönderdiği şiirlerdir. Ayrıca bazı arkadaşlarına manzum mektuplar da yazmıştır. Hepsisi on bin mısra kadar olduğu tahmin edilen bu manzumelerin üç bin mısrasının yayımlandığı tahmin edilmektedir. Ayrıca Akif, daha önce yazıp gerek beğenmedi-

ğinden gerekse istemediğinden Safahat'ına almadığı manzumelerinin olduğu gibi; olgunluk yıllarında yazmış olduğu ve yine Safahat'ına almadığı bazı şiirleri de vardır. Örneğin “O benim milletime aittir” dediği “İstiklâl Marşı”mız da bunlardandır. Buna ilave olarak başka şiirleri de vardır.

SONUÇ

Mehmet Akif Ersoy, edebi kişiliği, sanatı ve vermiş olduğu eserleriyle Türk Edebiyatı'nda çok önemli bir yere sahiptir. Akif, yaşadığı dönemde toplumun sorunlarını, sıkıntılarını dile getirmiş, onlara çözümler üretmeye çalışmış, sanatını toplumun emrine vermiş bir şahsiyettir. Akif, her zaman milletin yanında olmuş, yazmış olduğu tüm şiir ve yazılarında milletin kurtuluşuna vesile olacak, milletine ümit pompalayacak konular üzerine yoğunlaşmıştır. Akif'e, göre edebiyatın topluma hizmet etmesi ve toplumda bir boşluğu doldurması gerekmektedir. Akif, bu nedenle “*sanat, sanat içindir*” anlayışını değil “*sanat, toplum içindir*” anlayışını benimsemiştir.

Mehmet Akif'e göre bir edebi eser, topluma fayda sağlamalı, toplumu uyarmalı, kaynağını milletinden almalı, edepi olmalı ve gerçekleri sade bir dille ortaya koymalıdır. Akif'in için yaşadığı toplum ve onun problemleri daima ilk sırada yer almaktadır. Akif'in “*Safahat*” adlı eseri başta olmak üzere bütün eserlerinde bunu görmekteyiz.

KAYNAKLAR

- Aktaş, Şerif, (2001), “*Akif'in Edebî Hayatı ve Safahat*”, Safahat, Ankara, Akçağ Yayınları.
- Akyüz, Kenan, (1982), *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*, Ankara.
- Banarlı, Nihad Sami, (2004), “Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, II. C, MEB Devlet Kitapları, İstanbul, Doğan Ofset.
- Düzdağ, Mehmet Ertuğrul, (1987), Mehmet Akif Hakkında Araştırmalar, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı, Mehmet Akif Araştırmaları Merkezi, İstanbul, FâtiH Yayınevi Matbaası.
- Düzdağ, Mehmet Ertuğrul, (1991), *Mehmed Akif Ersoy, Hayatı ve Eserleri*,” Safahat, İstanbul.
- Düzdağ, Mehmet Ertuğrul, (2004), *Mehmet Akif Ersoy*, İstanbul, Işık Yayınları,
- Ersoy, M. Akif, (1910), “*Edebiyat*”, Sebîlü'r-Reşad, C.8-1, ad. 183, Şubat, 1910.
- Enginün, İnci, (2006), Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923), İstanbul, Dergâh Yayınları.
- Ercilasun, Ahmet B, (1995), İkinci Meşrutiyet Devrinde Tenkit, 1. Türkçü Tenkit, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Kabaklı, Ahmet, (2003), *Mehmet Âkif*, 8. Baskı, İstanbul, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Kaplan, Mehmet, (2000), “Süleymaniye Kürsüsünde”, Şiir Tahlilleri I, 16. baskı, İstanbul, Dergâh Yayınları.

TİDSAD

- Mehmet Âkif Ersoy'un Makaleleri, (1990), (Sırat-ı Müstakim ve Sebilü'r-Reşad Mecmualarında Çıkan), Haz.:Abdülkerim Abdulkadiroğlu-Nuran Abdilkadiroğlu, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Okay, Orhan, Şerif Aktaş, (1990), “*Yirminci Asırda Türk Edebiyatı*”, Büyük Türk Klasikleri, X.C., İstanbul, Ötüken Neşriyat A.Ş.
- Tansel, Fevziye Abdullah, (1973), Mehmet Âkif, Hayatı ve Eserleri, düzeltme ve eklemeleriyle 2. Basım, İstanbul, İrfan Yayınevi.
- Topçu, Nurettin, (1998), Mehmet Âkif, 2. baskı, İstanbul, Dergâh Yayınları.
- Tural, Sadık, (2003), “*Mehmet Âkif'in Bir Şiirinin Edebiyat Sosyolojisi Açısından Tahlili*”, Zamanın Elinden Tutmak, 4.baskı, Ankara, Yeni Avrasya Yayınları.
- Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (2003), C, XXVIII, Ankara, İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM).
- Yetiş, Kâzım, (1992), Mehmet Âkif'in Sanat-Edebiyat ve Fikir Dünyasından Çizgiler, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.